

הסוגיא העשרים ושלוש: 'ובמוספין חולקין' (נו ע"ב)

- [1] אמר רב יהודה: ובמוספין חולקין. א. מימרא של רב יהודה
- [2] מיתיבי: משמרה היוצאת עושה תמיד של שחר ומוספין. משמרה הנכנסת עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין. ואילו מוספין חולקין לא קתני. ב. קושיא על רב יהודה מברייתא, ותירוץ
- [3] האי תנא בחלוקה לא קא מיירי. ג. קושיא מכרעת של רבא על רב יהודה, מברייתא דבי שמואל
- [4] אמר רבא: והא תנא דבי שמואל, דמיירי בחלוקה, ובמוספין חולקין לא קתני, דתנא דבי שמואל: משמרה היוצאת – עושה תמיד של שחר ומוספין, משמרה הנכנסת – עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין. ארבעה כהנים היו נכנסין שם, שנים ממשמר זו ושנים ממשמר זו, וחולקין לחם הפנים. ואילו במוספין חולקין לא קתני.
- [5] תיובתא דרב יהודה! תיובתא.

מסורת התלמוד

[2] משמרה היוצאת עושה תמיד של שחר ומוספין. משמרה הנכנסת עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין. תוספתא סוכה ד כד-כה (מהר" לייברמן, עמ' 277).

רש"י

ובמוספין חולקין כי היכי דפלגי בלחם הפנים משמר הנכנס והיוצא – פלגי נמי בעורות המוספין של כל שבת. ובזיכין מסלקין ומסדרין לחם הפנים, ומקטירין שני בזיכי לבונה שטילקו מעל השלחן, והן מתירין את הלחם באכילה, כדכתיב והיה ללחם לאזכרה. **האי תנא לא איירי בחלוקה כלל** – ואם תאמר: מאחר שהמשמר היוצא עושה המוספין, היאך יחלקו בהם משמר הנכנס, אינהו נמי מהפכי בהו בצינורא על המזבח כל היום לאחר שיצא משמר היוצא, ומתניתין דאיירי בחלוקה, ולא תנא לחלוקה דמוספין, היינו טעמא דלא אותביה, דאיכא למימר: תנא דמתניתין אידי דאיירי בלחם הפנים דרגלים הוא, איירי בלחם דשאר ימות השנה, ואגב גררא בעלמא נסב חלוקה בשארי שבתות.

תקציר

בתחילתה של סוגיא זו מעיר רב יהודה על תיאור חלוקת לחם הפנים במשנה סוכה ה ח בלשון זה: "ובמוספין חולקין". על מימרא זו, המתפרשת בדרך כלל כאילו היא מוסיפה שהמשמר היוצא והמשמר הנכנס התחלקו לא רק בלחם הפנים אלא גם במוספין, מקשים משתי ברייתות שלפי שתייהן המשמר היוצא מקריב את המוספין, ודעתו של רב יהודה נדחית לאחר הבאת הברייתא השנייה.

הפירוש המקובל מוקשה ביותר, שכן קרבנות המוספין היו עולות שכולן לגבוה ובשרן לא חולק כלל בין הכוהנים. רש"י מפרש בדוחק שהכוונה לחלוקת עורות הבהמות, אף על פי שאלו לא הוזכרו כלל במשנה, ופרשנים אחרים מתמודדים עם הקושי בדרכים שונות. פירוש חדש מוצע כאן: רב יהודה אומר "ובמוספין חולקין", והכוונה היא שהמשמרות חילקו ביניהם את לחם הפנים בשעת המוספין. דעתו של רב יהודה נדחית משום שחלוקת לחם הפנים אינה מופיעה בלוחות הזמנים של משמרות הכהונה שבברייתות, ומכאן שהחלוקה נעשתה בסוף היום, לאחר גמר העבודה, ולא בשעת המוספין.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

לפי משנה סוכה ה ח התחלקו בכל שבתות השנה כוהני המשמר היוצא וכוהני המשמר הנכנס בלחם הפנים: "הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש. רבי יהודה אומר: הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש". רב יהודה מעיר על כך בסוגיא שלנו: "ובמוספין חולקין" [1]. לפי הפירוש המקובל, רב יהודה סבור ששני המשמרות התחלקו לא רק בלחם הפנים אלא גם בקרבנות המוספים.¹ על כך מקשים מברייתא שלפיה המשמר היוצא מקריב את המוספים, ומן הסתם גם זכה בהם, ואין מציינים את העובדה שאף שרק כוהני המשמר היוצא הקריבו את קרבן המוסף גם המשמר הנכנס זכה בחלק מן העורות [2]. אך בעל הגמרא דוחה קושיא זו בטענה שענין החלוקה אינו מוזכר כלל בברייתא זו, ומכיוון שאין מזכירים את חלוקת לחם הפנים בין שני המשמרות אין טעם להזכיר את חלוקת המוספים [3]. אחר כך מקשה רבא מברייתא דבי שמואל; לשונה זהה ללשון הברייתא שבפיסקא [2], אך היא מציינת מפורשות אחר הדיון בתפקידי שני המשמרות שהם התחלקו בלחם הפנים, ואינה מציינת שהתחלקו במוספים או בעורותיהם [4]. קושיא זו נתפסת כראיה מכריעה נגד רב יהודה [5], ומסקנת הסוגיא היא שרק כוהני המשמר היוצא, שהקריבו את המוספים, זכו בעורותיהם.

כך עולה מפירושי רבנו חננאל, רש"י והמאירי, שלושת הראשונים שהתייחסו לסוגיא. אך פירוש זה מוקשה, משתי סיבות:

1. רבנו חננאל כתב על מסקנת הסוגיא שלא כרב יהודה: "כי המוספין של משמר היוצא הן בלבד".² פירוש זה מוקשה, שכן המוספים עולות הם, ואין הכוהנים זוכים בבשרם כלל. רש"י פירש אף הוא שהתחלקו במוספים כשם שהתחלקו בלחם הפנים, אלא שרש"י שם לב לכך שהמוספים הם עולות ולכן אי אפשר להתחלק בהם ממש, ולכן פירש שמדובר בעורות העולות.³ לשיטת רש"י זכו שני המשמרות בעורות המוספים דווקא משום ששניהם היפכו בגחלים וסייעו בהקרבת איברי העולה.⁴ גם פירוש רש"י מוקשה מאוד, שהרי העיקר, "עורות", חסר מן הספר, ולא היה לו לרבי יהודה לדמות "מוספין" סתם ללחם הפנים.⁵ המאירי חש בקושי זה, ולכן כתב על מסקנת הסוגיא שלא כרב יהודה, "שאינ בני המשמר הנכנס חולקין עמהם לא בעבודתם ולא בעורותיהם".⁶ אך גם פירושו מוקשה, שכן כבר

1 או על כל פנים בעורותיהם, שכן המוספים עולות הם, ואין הכוהנים זוכים בבשרם כלל. ראו להלן בסמוך.

2 רבנו חננאל, סוכה נו ע"ב, ד"ה אמר רב יהודה.

3 רש"י סוכה נו ע"ב, ד"ה ובמוספין חולקין.

4 רש"י שם, ד"ה האי תנא לא איירי.

5 וראה ערוך לנר, סוכה נו ע"א, ד"ה ברש"י ד"ה ובמוספין, שהקשה על רש"י שהעורות מוקצים הם ולא היה להם לחלקם בין המשמרות בשבת, ופירש שמדובר בשעיר החטאת של ראש חודש או של ראש השנה כשחלו בשבת, אך אם כן, העיקר ודאי חסר מן הספר.

6 בית הבחירה לרבנו המאירי, סוכה, מהד' א' ליס, ירושלים תשכ"ו, עמ' קפח.

הערנו שאין הלשון "חולקין" נופל על חלוקת עבודה, אלא דווקא על חלוקת נתחי הקרבנות הנאכלים לכוהנים.⁷ כיצד ייתכן שאותו בעל גמרא, שהקשה בפרק ה, סוגיא יז, לעיל על ההלכה שבמשנה סוכה ה ז ולפיה כל המשמרות היו שווים באימורי הרגלים, "של גבוה נינהו!" עבר בשתיקה על קביעת רב יהודה שהמשמר הנכנס והמשמר היוצא "חולקין במוספין"? הרי אף הם של גבוה!

2. פירושי הראשונים גם אינם הולמים את לשון המימרא של רב יהודה, "ובמוספין חולקין". לפירוש הראשונים, רב יהודה בא להוסיף את המוספים כדבר שחולק בין המשמרות, בנוסף לחם הפנים המוזכר במשנה. עלינו להסב, אפוא, את המימרא על תיאור חלוקת לחם הפנים שבמשנה. אך אם ננסה לעשות זאת נתקשה בתחביר. במשנה סוכה ה ז שנינו: "בשלשה פרקים בשנה היו כל משמרות שוות באמורי הרגלים ובחלוק לחם הפנים", ואם ננסה להוסיף לבבא זו שבמשנה את המילים "ובמוספין חולקין" נראה שאין הדבר מסתבר כלל: היה לו לרב יהודה להוסיף את המילים "ובחלוק המוספין". במשנה סוכה ה ח שנינו בקשר לחלוקת לחם הפנים: "ובשאר ימות השנה – הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש. רבי יהודה אומר: הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש", וגם כאן היה לו לרב יהודה להתנסח בלשון המתאימה יותר ללשון המשנה, כגון "אמר רב יהודה: הנכנס נוטל מן המוספין והיוצא נוטל מן המוספין", או על כל פנים: "אמר רב יהודה: וחולקין במוספין".

נמצינו למדים שלשון "חולקין" לא שייך כלל במוספים, שכן אין המוספים נאכלים לכוהנים כלל, ואין שום דרך לצרף את מימרת רב יהודה ללשון המשנה כדי שיתפרשו דבריו כהמשך רשימת הדברים שבהם כוהני המשמר הנכנס מתחלקים עם כוהני המשמר היוצא, וכפי שפירשו הראשונים. נראה, אפוא, שיש להציע פירוש אחר למימרת רב יהודה, "ובמוספין חולקין", ולסוגיא כולה: "במוספין" פירושו "בשעת המוספין", כפי שהביטוי משמש לעיל, במשנה סוכה ה ה, בקשר לתקיעות שהיו במקדש: "ובמוספין היו מוסיפין עוד תשע".⁸

לפי משנה סוכה ה ח המשמר הנכנס והמשמר היוצא מתחלקים בלחם הפנים: "הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש. רבי יהודה אומר: הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש". רב יהודה מעיר על כך בסוגיא שלנו "ובמוספין חולקין", דהיינו, כוהני שני המשמרות חולקין ביניהם את לחם הפנים בשעת המוספין [1], עוד בטרם הוצע על השולחן לחם הפנים הטרי, עבודה שהתרחשה בסוף היום, לאחר הקרבת התמיד של בין הערביים. על כך מקשה בעל הגמרא מברייתא המתארת את סדר העבודה ואינה מציינת את חלוקת לחם הפנים בין עבודת המוספים של המשמר היוצא ועבודת התמיד של בין הערביים של המשמר הנכנס [2]. בצדק דוחה בעל הגמרא קושיא זו בטענה שחלוקת לחם הפנים אינה הנושא של הברייתא היא [3]. אך רבא מקשה מגירסא אחרת של ברייתא זו, דבי שמואל, שבה מפורש שחלוקת לחם הפנים נעשתה בסוף היום, לאחר עבודת התמיד של בין הערביים ועבודת הבזיכין, דהיינו הצעת לחם הפנים החדש. לפי ברייתא זו ברור שלא חילקו הכוהנים את הלחם הישן עד שלא סידרו את הלחם החדש [4]. ואכן, מסקנת הסוגיא היא שמדובר בראיה מכריעה נגד רב יהודה [5]. לא "במוספין חולקין", כשיטת רב יהודה, אלא בסוף היום חולקין, לאחר התמיד של בין הערביים והבזיכין.

שיטת הברייתא דבי שמואל ומסקנת הסוגיא מובנת לפי שמות כה ל, "ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד", ולפי ויקרא כד ח, "ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד מאת בני ישראל ברית עולם". לפי פשוטו של מקרא קשה לומר שסילקו את לחם הפנים הישן בשעת המוספים בשבת והניחו את הלחם החדש בסוף היום, שכן אין זה "תמיד". ואכן, במשנה מנחות יא ז נאמר שדחפו את החלות החדשות למקומן בשולחן ותוך כדי סילקו את החלות הישנות, "אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה, שנאמר 'לפני תמיד' (שמות כה ל)". הלכה זו הולמת את הברייתא דבי שמואל ואת מסקנת הסוגיא שלנו. כוהני המשמר היוצא

7 ראו לעיל, הדיון בפרק ה, סוגיא יז, 'אימורי הרגלים', מדור 'מהלך הסוגיא ותולדותיה', והדיון בפרק ה, סוגיא יח, 'לחם הפנים', מדור 'מהלך הסוגיא ותולדותיה'.

8 ראו לעיל, הדיון בפרק ה, סוגיא טו, 'לפי המוספין', מדור 'מהלך הסוגיא ותולדותיה': 'לפנים מן המוספין יתקעו' ולפי המוספין תוקעין'.

התעכבו במקדש במשך יום השבת כולו, גם לאחר שסיימו להקריב את קרבן המוסף והמשמר הנכנס הקריב את קרבן התמיד של בין הערביים, כדי לחלוק עם המשמר הנכנס בלחם הפנים הישן, ומסתבר שעשו כן משום שאסור היה להסיר את הלחם הישן לפני הקרבת הלחם החדש, שכן לחם הפנים צריך להיות "לפני תמיד".

אך בהמשך המשנה במנחות שם חולק רבי יוסי על פרשנות זו של המילה "תמיד": "רבי יוסי אומר: אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין, אף זו היתה תמיד", ובבבלי מנחות צט ע"ב מובאת ברייתא ובה מיוחסת לרבי יוסי פרשנות מקלה אף יותר למילה "תמיד":

תניא, רבי יוסי אומר: אפי' סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום. אלא מה אני מקיים לפני תמיד? שלא ילין שולחן בלא לחם.

נראה שרבי יהודה בסוגיא שלנו פסק כרבי יוסי במשנה ובברייתא במנחות, ולכן סבר שלא היה צורך בשהיית כוהני המשמר היוצא במקדש מעבר לשעת עבודתם. שעת החלוקה של לחם הפנים, שבה סילקו את הלחם הישן וחילקו אותו, הייתה שעת חילופי המשמרות, שעת המוספים, עם סיום הקרבת קרבן המוסף על ידי המשמר היוצא, כשכוהני המשמר הנכנס נכנסו להקריב את התמיד של בין הערביים. שעת כושר זו, בין עבודת שתי המשמרות, התאימה במיוחד לחלוקת לחם הפנים, אך רק לפי שיטת רבי יוסי במשנה ומנחות ובברייתא שם. לשיטת החכמים אי אפשר לסלק את לחם הפנים בשעה הזו, שכן סילוק לחם הפנים צריך להיעשות בשעת הנחת הלחם החדש, דהיינו בשעת הבזיכין, לאחר הקרבת התמיד של בין הערביים בשבת.

ממהלך הסוגיא נראה שהתיובתא הראשונה [2], מן הברייתא הקצרה יותר, קדמה לרבה. ברבות הימים הקשה רבה קושיא מכריעה מגירסא אחרת של ברייתא זו, מדבי שמואל, שבה נוסף מפורשות שחלוקת לחם הפנים נעשתה בסוף היום, ולא בשעת המוספים [4]. אך לפי המקובל במחקר התלמודי קדמו דברי האמוראים לרובדי העריכה הסתמיים. אף אם נאמר שבמקרה זה מדובר בסתמא קדומה, קשה להבין מי הקשה מן הברייתא המקורית לפני רבה, ולמה? מה ראה להקשות מן הברייתא הזו, שאינה עוסקת בחלוקה כלל? ואם השיב בעל גמרא קדום זה "האי תנא בחלוקה לא קא מיירי", כלום לא ידע כן לפני שהקשה?

ברם, גם האפשרות החלופית, המתבקשת לפי כללי המחקר התלמודיים, ולפיה קושיית רבה מן הברייתא דבי שמואל קדמה לקושיא הראשונה מן הברייתא הקצרה, אינה מסתברת. הרי קושיית רבה היא קושיא מכריעה, וקשה להבין מה ראה עורך מאוחר להוסיף לפני קושיא מן הרישא של אותה ברייתא, קושיא שכאמור אינה לעניין כלל, כפי שעולה מן התירוץ שלו עצמו. אפשר שהעורך שהוסיף את הפיסקאות [1-2] לסוגיא פקפק באותנטיות של הברייתא דבי שמואל, וביקש להדגיש שרק הרישא של אותה ברייתא היא ברייתא אותנטית (יש לה מקבילה בתוספתא סוכה ד כד-כה). אך קשה להבין מה הרוויח מהוספת קושיא מברייתא אותנטית זו לפני קושיית רבה. הרי סוף סוף מסקנת הסוגיא היא שאין קושיא של ממש מן הרישא, והסיפא המיוחדת לברייתא דבי שמואל היא המכריעה את הכף נגד רב יהודה, ו"תיובתא דרב יהודה תיובתא"!

נראה שהפתרון נעוץ בנוסח הברייתא שבתוספתא סוכה ד כד-כה (מהד' ליברמן, עמ' 277): "משמר היוצא מקרב תמיד של שחר [ו]מוספין. הנכנס מקריב תמיד של בין הערבים ולחם הפנים". אפשר שבגירסא של הסוגיא שקדמה לרבה הקשו מן הברייתא בנוסח שבתוספתא, שבה מפורש ש"לחם הפנים" הוקרב רק סמוך לפנות ערב, לאחר הקרבת קרבן התמיד, וממילא אין אפשרות לסלק את הלחם הישן לפני כן לשיטת החכמים במשנה ומנחות יא ז, המפרשים את המילה "תמיד" באופן מילולי. בנוסח זה נתפסה הברייתא הקצרה אף היא כראיה מכרעת נגד רב יהודה, שכן אי אפשר לחלק את לחם הפנים הישן לפני שהוצע לחם הפנים החדש. אפשר שנוסח קדום של הסוגיא היה: